

НАВС, 2012. – 10 с. 4. Про перевезення небезпечних вантажів: закон України № 1644-III від 6 квітня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 28. – Ст. 222. 5. Рішення колегії МВС України № 6 км/2 від 04.10.2006 р. “Про діяльність міліції громадської безпеки, організації її структурної перебудови, забезпечення належного громадського порядку та дотримання прав громадян”.

УДК 342.95

Н. Лесько

Національний університет “Львівська політехніка”

ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ВИНИКНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД ДІТЕЙ

Ї Лесько Н., 2014

Розглядаючи питання дослідження загальної теорії причин та умов адміністративних правопорушень, проаналізовано детермінанти правопорушень неповнолітніх. Обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення діяльності органів і служб у справах дітей.

Ключові слова: причини та умови виникнення адміністративних правопорушень, діти, неповнолітні особи, профілактика правопорушень, органи і служби у справах дітей.

N. Lesko

CAUSES AND CONDITIONS OF ADMINISTRATIVE OFFENSES AMONG CHILDREN

The article deals with the study of the general theory of causes and conditions of administrative offences. Determinants of juvenile delinquency are analyzed. The suggestions for improving the activity of children bodies and services are proved.

Key words: causes and conditions of administrative offences, children, minors, prevention of delinquency, children bodies and services.

Н. Леско

ПРИЧИНЫ И УСЛОВИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ СРЕДИ ДЕТЕЙ

Статья посвящена вопросам исследования общей теории причин и условий административных правонарушений. Проанализированы детерминанты правонарушений несовершеннолетних. Обоснованы предложения по совершенствованию деятельности органов и служб по делам детей.

Ключевые слова: причины и условия возникновения административных правонарушений, дети, несовершеннолетние, профилактика правонарушений, органы и службы по делам детей.

Постановка проблеми. Адміністративні правопорушення у сукупності становлять складний феномен, що розвивається під впливом багатьох чинників. Водночас адміністративні правопорушення – це серйозна деструктивна основа, а недооцінка їхньої небезпеки, зокрема тієї, що містить у собі адміністративні правопорушення, вчинені неповнолітніми особами, у нашому суспільстві, на жаль, стала вже традиційною.

Мета дослідження – проаналізувати причини та умови виникнення адміністративних правопорушень серед дітей, а також обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення діяльності

органів і служб у справах дітей стосовно виявлення й усунення причин та умов, що сприяють вчиненню дітьми правопорушень.

Стан дослідження. Питання профілактики правопорушень серед дітей було об'єктом дослідження у наукових працях О. Андрєєвої, К. Бугайчука, С. Денисова, Є. Додіна, Т. Кальченко, Я. Квітки, О. Остапенка, П. Рабіновича, С. Поволоцької, В. Ремньова, Ю. Шемшученка та інших учених. Проте у більшості робіт, присвячених дослідженню причин та умов виникнення адміністративних правопорушень і їх превенції, адміністративні правопорушення підлітків називаються серед “інших”, або “фонових”, незважаючи на їхню істотну специфіку.

Виклад основних положень. Відповідно до ст. 3 закону України “Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей” під профілактикою правопорушень серед дітей необхідно розуміти діяльність органів і служб у справах дітей, спеціальних установ для дітей, спрямовану на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню дітьми правопорушень, а також позитивний вплив на поведінку окремих дітей на території України, в її окремому регіоні, в сім'ї, на підприємстві, в установі чи організації незалежно від форм власності, за місцем проживання [7].

Отже, основним завданням органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей є виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню дітьми правопорушень.

Необхідно зазначити, що загальна теорія причин адміністративних правопорушень сьогодні ще недостатньо розроблена. Насамперед досягнення у цій сфері пов'язуються із кримінологією – наукою про причини злочинності і засоби її попередження. Але злочин є лише одним із видів правопорушень. Також потрібно зазначити, що деякі автори автоматично переносять кримінальні детермінанти у сферу адміністративної деліктності.

Адміністративна деліктологія тісно пов'язана із кримінологією, і це очевидно, оскільки остання виробила величезний понятійний апарат, що стосується сфери попереджувальної діяльності. Водночас варто зазначити, що предмет їхніх досліджень, хоча і близький, проте має деякі відмінності. Адміністративна деліктологія вивчає значний блок соціальних явищ, що в сукупності становлять адміністративну деліктність, яка відрізняється від злочинності за правовими і соціальними характеристиками, а також формами і методами попередження цих негативних явищ. Якщо у кримінології низка адміністративних правопорушень відомі під назвою “фонових”, “супутніх”, то для адміністративної деліктології вони є предметом самостійного вивчення у повному обсязі.

Науковці Б. М. Лазарєв і О. Е. Лунєв припускають зміцнення контактів вчених-адміністративістів із вченими-кримінологами, оскільки “...по-перше, деякі з них вийшли за межі предмета свого дослідження і формулюють загальну теорію права правомірної і протиправної поведінки. По-друге, адміністративісти у деяких випадках можуть використовувати, за аналогією, методику, розроблену кримінологами. По-третє, причини багатьох злочинів і адміністративних правопорушень та умови, що сприяють їхньому вчиненню, ті самі або дуже подібні” [4, с. 25].

Необхідно зазначити, що з появою держави, суспільство завжди займалося проблемами правопорушень та причинами, що їх породжують. Водночас і сьогодні існує неоднаковий підхід до визначення значення і змісту термінів “обставини”, “причини”, “умови” і “чинники”. У філософії, залежно від об'єкта її вивчення, під причинами розуміють такі види детермінант, які породжують чи викликають появу нового явища (наслідку) [12, с. 531].

Щодо адміністративної деліктології, то одним з перших, хто здійснив класифікацію причин і умов правопорушень, можна назвати В. І. Ремньова. Науковець виділяє: “загальні причини і умови правопорушень (економічні, політичні, ідеологічні, правові, організаційні, культурно-виховні); причини й умови, пов'язані з певною службовою ситуацією (недоліки контролю, безкарність порушників); обставини, пов'язані з особою правопорушника (посадові особи або громадяни, що не є посадовими особами) [10, с. 13].

О. І. Остапенко до адміністративно-деліктної детермінації зараховує насамперед причини, умови і кореляти. Між ними і наслідком (деліктністю, деліктами) виникають причинно-наслідкові, зумовлено-наслідкові, кореляційні, функціональні зв'язки, зв'язок стану і системно-структурна детермінація. За часом адміністративно-деліктна детермінація охоплює і зумовлює минуле як психологічно-формульальний елемент, теперішнє як взаємодію причин і умов у процесі детермінації наслідку та майбутнє, що несе в собі цільову та інформаційну детермінацію [5, с. 51].

На думку П. М. Рабіновича, причиною вчинення адміністративних правопорушень неповнолітніми є взаємодія певних властивостей особи неповнолітнього із середовищем та ситуацією його життєдіяльності. Взаємозв'язок внутрішніх умов, обставин (мікро- і макросередовища) і його особистих властивостей (внутрішніх умов) детермінує протиправний проступок [9, с. 15].

Якщо розглядати детермінанти правопорушень неповнолітніх, то потрібно зазначити, що вони тотожні тим, які зумовлюють правопорушення дорослих. Це ті самі кризові явища і процеси, що існують у нашому суспільстві на макро- і мікрорівні. Але у зв'язку з неповноліттям правопорушників вони мають свою специфіку.

У неповнолітніх соціально незрілий та фізіологічно несформований організм, тому їм притаманні такі ознаки, як прагнення пізнати нові відчуття, допитливість, недостатня здатність передбачити наслідки своїх дій тощо. Але, найголовніше, – в яке русло будуть спрямовані їхні бажання та інтереси. Потрібно уміти дати їм вихід у позитивному напрямку, а ті, що мають яскраво виражений негативний характер, – нейтралізувати. Це означає, що потрібно здійснювати послідовний процес виховання підлітка у сім'ї, школі тощо.

Останнім часом набув поширення термін “саморуйнівна поведінка”. Під нею розуміють такий спосіб буття, коли молода людина не зацікавлена у своєму майбутньому, не замислюється над проблемою позитивної реалізації свого потенціалу, конфліктує із суспільством, кидає йому виклик. У японській політології є теорія трьох поколінь, які послідовно змінюють одне одного: перше – активно розбудовує, друге – раціонально використовує зроблене, третє – “промотує” надбане. У країнах СНД, як твердять прихильники цієї теорії, зараз час третього покоління, але за ним обов'язково прийде перше [3, с. 270].

Необхідно звернути увагу на цікаве, таке, що ґрунтується на переконливому емпіричному матеріалі, дисертаційне дослідження, проведене О. І. Бугерою, щодо впливу ЗМІ, зокрема телебачення, на формування антисуспільної спрямованості і протиправної мотивації неповнолітніх та загалом на механізм їхньої негативної поведінки.

Підтримуємо думку науковця стосовно того, що залучення ЗМІ до запобігання правопорушенням серед неповнолітніх є одним з найперспективніших напрямків, враховуючи специфічність та масштаби їхнього впливу на неповнолітніх. При цьому запобіжні заходи повинні охоплювати усі аспекти проблеми, а саме – залучення ЗМІ до пропаганди здорового способу життя, поваги загальнолюдських цінностей, а також підвищення рівня правової культури (започаткування циклу теле- та радіопередач з цієї проблематики, розширення інформаційного висвітлення її у пресі, розроблення відповідних методичних рекомендацій); переорієнтація ЗМІ, і насамперед телебачення, із акцентування на продукції, що містить елементи агресії та насильства на пропаганду кращих зразків національно-культурних і мистецьких здобутків [1, с. 15].

Зауважимо, що засоби масової інформації, особливо Інтернет, для більшості підлітків країни стають джерелами різноманітної інформації, зокрема й інформації про наркотики. В усіх молодіжних серіалах головний герой або кілька головних героїв починають вживати наркотики, при цьому детально описується стан ейфорії в осіб, які вживають наркотики (“Друзі”, “Беверлі-Хіллз”). Згодом, через кілька серій звучить інформація про припинення прийому наркотиків, однак шкідливі наслідки такого вживання не вказуються. Про виникнення фізичної чи психічної залежності взагалі не йдеться. Для підвищення профілактики наркоманії та наркотизму Т. М. Кли-

менко пропонує на каналах телебачення заборонити програми і фільми, в яких тим чи іншим способом ідеалізується спосіб життя злочинців, зокрема лідерів злочинних угруповань (фільм “Бригада”); вирізати з кіно і відеопродукції сюжети, пов’язані з насильством, жорстокістю, особливо з дитячих мультфільмів [2, с. 42–44].

Ще один чинник, який впливає на правопорушення неповнолітніх, – це значна кількість українських трудових мігрантів. Якщо колись основна функція батьків полягала у вихованні дитини, то тепер вона звелася до того, щоб дати дітям добру освіту. Саме тому жінки і чоловіки їдуть на заробітки, залишаючи своїх синів та доньок без виховання.

Ступінь сформованості державної політики стосовно дітей, батьки яких працюють за кордоном, яких фактично можна зарахувати до категорії напівсиріт чи соціальних сиріт, є низьким. В пресі активно дискутувалася ініціатива служби у справах дітей Львівської облдержадміністрації щодо позбавлення батьківських прав тих батьків, які залишили на тривалий час без нагляду своїх дітей, виїхавши працювати за кордон. Служби у справах дітей Тернопільської облдержадміністрації, починаючи з 2002 року, виділяють дітей трудових мігрантів як категорію, що потребує особливої уваги [11, с. 7–8].

Згідно зі звітом Генерального Секретаря ООН з моніторингу світового населення, присвяченим міжнародній міграції та розвитку, Україна посідає четверте місце за кількістю міжнародних мігрантів [14, с. 9].

Відповідно до спільного наказу від 14 червня 2006 року “Про затвердження Порядку взаємодії суб’єктів соціальної роботи із сім’ями, які опинилися у складних життєвих обставинах” [6], одним із об’єктів соціальної роботи з сім’ями, які опинилися у складних життєвих обставинах, є сім’ї з дітьми, котрі опинилися у складних життєвих обставинах і не можуть подолати їх самотійно, у зв’язку з вимушеною міграцією батьків. Однак ускладнює роботу з такими сім’ями те, що офіційної статистики осіб, які виїхали на заробітки за кордон, – немає. Відповідно неможливо встановити, скільки дітей залишилось без батьківської опіки.

Для вирішення цієї проблеми пропонуємо ввести в обов’язок співробітників кримінальної міліції у справах дітей систематичне відвідування сім’ї, де відсутній один із батьків, незалежно від того, чи це діти сироти, чи діти заробітчана. Крім того, профілактичну роботу з такими дітьми могли б проводити вчителі у школі. Доцільно також вести базу даних про дітей, чиї батьки перебувають за кордоном, з метою надання адресної допомоги таким сім’ям та здійснення постійного моніторингу щодо того, чим займаються такі діти.

Отже, сімейне неблагополуччя, недогляд батьків, не наповнений цікавими справами вільний час підлітків, низький рівень позакласної роботи значно знижує ефективність виховання неповнолітніх і, як результат, – головним їх вихователем стає вулиця.

Л. Б. Шнайдер стверджує, що підлітки з девіантною поведінкою не уміють організувати свій час, а також у них не сформоване ціннісне уявлення про час. Девіантна поведінка виступає результатом невдалої побудови життєдіяльності [15, с. 5].

У контексті нашого дослідження потрібно зазначити, що в Україні значного поширення отримали такі явища, як дитяча безпритульність та бездоглядність. Діти, які покинуті батьками або самі покинули сім’ю, в якій не створено нормальних умов для життя та повноцінного розвитку, займаються бродяжництвом, жебракуванням, крадіжками, систематично вживають алкогольні напої, токсичні і наркотичні речовини та часто стають жертвами сексуальних злочинів, залучаються дорослими до протиправної діяльності. Життя і здоров’я таких дітей постійно перебуває під загрозою, а збільшення їх чисельності також становить певну загрозу для суспільства.

Для обов’язкового з’ясування причин та умов вчинення правопорушення підтримуємо думку О. Л. Чернецького стосовно того, що в КУпАП доцільно передбачити окрему статтю під назвою “Обставини, що підлягають з’ясуванню при розгляді справи про адміністративне правопорушення, вчинене неповнолітнім”, такого змісту: “При розгляді справи про адміністративне правопорушення вчинене неповнолітнім, крім обставин, зазначених у ст. 280 КУпАП, необхідно також з’ясувати:

а) стан здоров'я та загального розвитку неповнолітнього; б) характеристику особи неповнолітнього; в) умови життя і виховання неповнолітнього; г) обставини, що негативно впливали на виховання неповнолітнього; д) причини та умови вчинення правопорушення". Водночас таке положення буде відповідати і міжнародним актам у галузі охорони прав неповнолітніх, зокрема п. 16.1 Пекінських правил [13, с. 16].

Відсутність у списку обставин, що підлягають з'ясуванню під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, причин і умов вчинення адміністративних правопорушень створює думку про необов'язковість внесення пропозиції про усунення причин та умов, що сприяли вчиненню адміністративних правопорушень.

Окрім того, викликає занепокоєння щорічне зростання кількості правопорушень, вчинених підлітками з використанням Інтернету або під впливом негативного контенту (інформація про виготовлення і розповсюдження наркоречовин, способи крадіжки грошей, виготовлення вибухівки тощо). Зокрема, здебільшого діти, які пропускають школу, годинами перебувають у комп'ютерних та Інтернет-клубах, неконтрольовано переглядаючи Інтернет-сайти, що містять ігри та сюжети з елементами насильства, жорстокості, розпусти. Вирішенню цих проблем має сприяти безумовне забезпечення безпечного доступу дітей і молоді до мережі, навчання їх основам безпеки в Інтернеті.

На окрему увагу заслуговує підвищення рівня просвітницької роботи з батьками щодо ризиків, які приховує в собі глобальна мережа, надання їм допомоги з питань захисту дітей від впливу шкідливої інформації.

Важлива роль у цьому процесі належить педагогічним працівникам, які повинні володіти формами і методами просвітницької роботи з учнями та їх батьками щодо попередження ризиків негативного контенту. Така діяльність має ґрунтуватися на знаннях наслідків негативного впливу інформації на дітей і молоді, умінні донести до дітей важливість Інтернет-безпеки для забезпечення власного духовного та соціального благополуччя і психічної рівноваги.

З метою надання батькам і педагогам допомоги з питань захисту дітей від ризиків Інтернету, яке міністерство пропонує використовувати розроблені в Україні посібники та перелік рекомендованих для дітей онлайн-ресурсів. Матеріали, що допоможуть дізнатися, які сайти відвідує дитина, які програми потрібно встановити на комп'ютер, щоб захистити її від онлайн-загроз, як формувати у дітей навички безпечного користування мережею [8].

Висновки. Досліджуючи адміністративні правопорушення серед неповнолітніх, не варто виділяти якусь загальну "основну" або "головну" причину, яка б вичерпно пояснювала вчинення адміністративного правопорушення. Недоцільно також створювати універсальний каталог причин адміністративної деліктності, оскільки, між ситуацією та правопорушенням завжди є особа неповнолітнього. Адже неповноліття – це період, коли молода людина формується і фізично, і психологічно, а тому легше підпадає під вплив зовнішнього середовища. Отже, будь-яке правопорушення – це один з можливих варіантів поведінки людини.

1. Бугера О. І. Проблеми використання засобів масової інформації для запобігання злочинам серед неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / О. І. Бугера. – К., 2006. – 20 с.
2. Клименко Т. М. Роль средств массовой информации в профилактике наркомании и наркотизма среди несовершеннолетних / Т. М. Клименко // Информационная безопасность регионов. – 2007. – № 1. – С. 40–44.
3. Криминологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / О. Джужа, Я. Кондратьєв, О. Кулик, П. Михайленко [та ін.] – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 416 с.
4. Лазарєв Б. М. Основы законодательства об административных правонарушениях / Б. М. Лазарєв, А. Е. Лунев // Советское государство и право. – 1981. – № 4. – С. 19–28.
5. Остапенко О. І. Адміністративна деліктологія: соціально-правовий феномен і проблеми розвитку: монографія / О. І. Остапенко. –

Львів: Львівський інститут внутрішніх справ при Українській академії внутрішніх справ, 1995. – 312 с. 6. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів соціальної роботи із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах: Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства охорони здоров'я України; Міністерства освіти і науки України; Міністерства праці та соціальної політики України; Міністерства транспорту та зв'язку України; Міністерства внутрішніх справ України; Державного департаменту України з питань виконання покарань від 14 червня 2006 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0824-06>. 7. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: закон України від 24.01. 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 6. – Ст. 35. 8. Про стан злочинності серед неповнолітніх у I півріччі 2011 року та основні завдання органів управління освітою щодо профілактики правопорушень серед неповнолітніх: Лист МОНмолодьспорту України від 10 жовтня 2011 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/pozashk_osv/23919. 9. Рабинович П. М. Административные правонарушения несовершеннолетних: виды, причины, специальная профилактика: учеб. пособ. / П. М. Рабинович. – К.: УМК ВО при Минвузе УССР, 1989. – 48 с. 10. Ремнев В. И. Актуальные вопросы административной деликтологии в современный период / В. И. Ремнев // Актуальные проблемы административной деликтологии. – К., 1984. – С. 3–5. 11. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної, І. І. Цушка. – К.: Купріянова, 2007. – 233 с. 12. Философский энциклопедический словарь / ред. Л. Ф. Ильичёв и др. – М.: Советская энциклопедия, 1983. – 840 с. 12. Чернецький О. Л. Правове регулювання адміністративної відповідальності неповнолітніх в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. Л. Чернецький. – Х., 2008. – 22 с. 14. Чумак В. Політика України у сфері контролю над нелегальною міграцією: проект “Вдосконалення механізмів реалізації міграційної політики України. Поширення досвіду країн ЄС щодо виконання угод про реадмісію” / В. Чумак, Н. Шаповалова, П. Казьміркевич. – Міжнародн. центр перспективних досліджень (Київ), Ін-т справ публічних (Варшава). – К., 2006. – 56 с. 15. Шнайдер Л. Б. Девиантное поведение детей и подростков / Л. Б. Шнайдер. – М.: Академический проект, 2005. – 335 с.